

प्रकरण तिसरे

पैसा (Money)

प्रस्तावना :

पैशाच्या उत्क्रांतीचे टप्पे :

१) वस्तू विनिमय

वस्तू विनिमयातील अडचणी

अ) दुहेरी संयोगाची अडचण

ब) मूल्य संचयाची अडचण

क) विभाज्यतेचा अभाव

ड) मूल्यमापनाची अडचण

२) वस्तू पैसा

३) धातू पैसा

४) कागदी चलन

५) पतचलन

पैशाचा अर्थ आणि पैशाची व्याख्या

Meaning & Functions of Money

व्याख्या:

- सार्वत्रिक स्वीकार्यता असणारी कोणतीही वस्तू म्हणजे पैसा किंवा चलन होय.
- पैशाची कार्ये करणारी वस्तू म्हणजे पैसा.

पैशाची कार्ये		
प्राथमिक कार्ये	दुय्यम कार्ये	आनुषंगिक कार्ये
१) विनिमय माध्यम	१) मूल्यसंचय	१) राष्ट्रीय उत्पन्नाचे वाटप
२) मूल्यमापन	२) मूल्यसंक्रमण	२) संपत्तीमध्ये द्रवता
	३) विलंबित देणी देण्याचे कार्य	निर्माण करणे.
		३) पतपैशाचा पाया
		४) सीमांत उपयोगिता/
		सीमांत उत्पादकता
		समान करणे.

पैशाचा पुरवठा (Supply of Money)

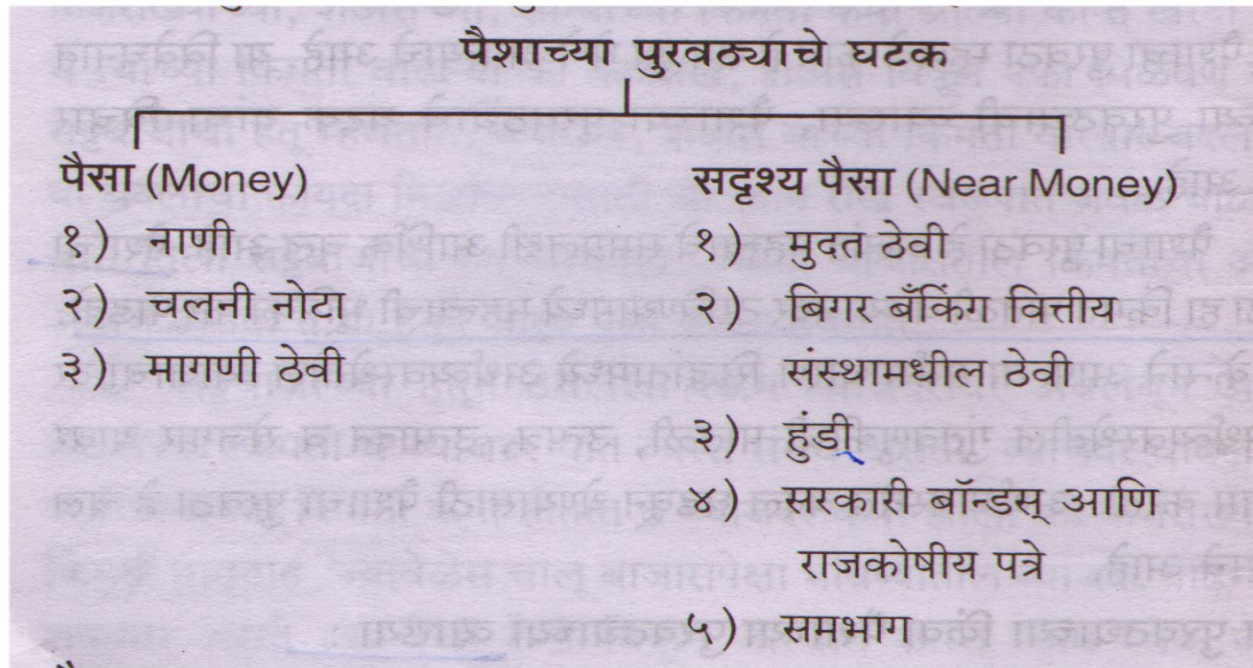
पैशामध्ये खरेदीशक्ती हा गुणधर्म आहे. या खरेदी शक्तीलाच पैशाचे मूल्य म्हणतात. कोणत्याही वस्तूचे मूल्य हे वस्तूची मागणी व वस्तूचा पुरवठा यावरून ठरते.

पैशाचा पुरवठा हा किंमत पातळी व व्याजदर ठरविण्यामध्ये महत्त्वाची भूमिका पार पाडतो.

व्याख्या :

- पैशाचा पुरवठा म्हणजे विशिष्ट वेळी अर्थव्यवस्थेत वापरात असलेल्या चलनाची संख्या होय.
- कोणत्याही वेळी पैशाचे जेवढे परिमाण चलनात असते ते परिमाण म्हणजे पैशाचा पुरवठा होय.

पैशाच्या पुरवठ्याचे घटक (Components of Money Supply)

मध्यवर्ती बँक (Central Bank)

१६९४ मध्ये बँक ऑफ इंग्लंडची स्थापना झाली. याच धर्तीवर बहुतांश मध्यवर्ती बँका स्थापन झालेल्या आहेत.

व्याख्या :

- ज्या बँकेकडे चलननिर्मितीची मक्तेदारी असते, अशा बँकेला मध्यवर्ती बँक असे म्हणतात.
- संकटकाळी आर्थिक मदत करण्याचे कार्य करणाऱ्या बँकेला मध्यवर्ती बँक असे म्हणतात.

मध्यवर्ती बँक (Central Bank)

मध्यवर्ती बँकेची भूमिका :

- चलन निर्मिती करणे.

i) कमाल निधी पद्धत

ii) निश्चित विश्वस्त निधी पद्धत

iii) प्रमाणशीर निधी पद्धत

iv) किमान निधी पद्धत

- मध्यवर्ती बँक व पतनियंत्रण

